

מלחמה נגד כוחות מהפכניים ההלכה שמאחורי המעשה:

טל טובי

ברוב שישים שנות קיומה עומדת מדינת ישראל מול עימות מתמשך הנובע מתנועות גרילה/טרור.¹ לאחר מלחמת העולם השנייה מקובל להגדיר תופעה זו בשם המלחמה המהפכנית או מרידה (Insurgency). הכוונה לתנועה פוליטית-מהפכנית אשר שמה לה למטרה להשיג את השלטון באמצעים אלימים ועל ידי פוליטיזציה של האוכלוסייה המקומית. אין זו מלחמת גרילה או טרור במובנים הקלאסיים, אלא מלחמה המשתמשת בתחילת דרכה בטקטיקות גרילה (כפרית או עירונית) ואף טרור, בד בבד עם ניסיון לשכנע את האוכלוסייה המקומית בדבר צדקת דרכם של המשתתפים בה.²

הדוגמה הקלאסית למלחמה מהפכנית הייתה מלחמת האזרחים הסינית בין כוחות המפלגה הקומוניסטית וכוחות הגואמינדנג (הלאומנים). בתחילה נלחמו חייליו של מאו דזה דונג בטקטיקות גרילה נגד כוחו העדיף של צבא השלטון אך עם התחזקותם של הקומוניסטים נבנה צבא גדול יותר, בעל יחידות בסדר גודל חטיבתי ודיוויזיוני, שהביא לתבוסה כוללת של כוחות הממשלה. "מלחמה מהפכנית" היא גם מלחמת אזרחים, אך היא אינה מלחמה בין שתי אומות. לאחר מלחמת העולם השנייה, מצאו עצמן מדינות אירופה, ארצות הברית וברית המועצות, לעיתים קרובות, מתערבות לצד כוח זה או אחר במקומות שונים בעולם. המחקר טוען כי "המלחמות המהפכניות" שלאחר מלחמת העולם השנייה היו הביטוי החם של המלחמה הקרה: שתי מעצמות-העל – ארצות הברית וברית המועצות – לא היו יכולות להילחם אחת בשנייה, בעיקר בגלל הארסנל הגרעיני העצום שלהן; לכן הן נלחמו מלחמות "על ידי שליח" (War by Proxy).³ כך ניתן לאפיין כיום גם את העימותים הצבאיים באפגניסטן ועיראק כמלחמות מהפכניות. מול כוחות ארצות הברית ובעלות בריתה השונות עומדים כוחות מהפכניים צבאיים למחצה

ד"ר טל טובי הוא מרצה להיסטוריה צבאית במחלקה להיסטוריה כללית, באוניברסיטת בר-אילן

המשתמשים בעקרונות הדומים לאלה אשר עיצב מאו בשנות ה־30 במהלך מלחמת האזרחים הסינית.

בניגוד למלחמות הקונבנציונאליות אשר עבורן פיתחה ישראל תיאוריות ודוקטרינות צבאיות הרי לעימות הנגזר מפעילות גרילה וטרור לא נמצא תיאוריה צבאית.⁴ שלמה גזית טוען כי לאחר מלחמת ששת הימים צה"ל הסתייע בניסיון ובלקחים של צבאות זרים בהתמודדותו עם הטרור הפלסטיני בשטחים.⁵ אך הוא אינו מפרט. מטרתו של מאמר זה לבחון את התפתחות התיאוריה הצבאית בהקשר המלחמה נגד מרידות (Counter Insurgency — COIN), תוך דגש על החשיבה הבריטית והאמריקנית, ולהצביע על העובדה כי בהתמודדות מול כוחות מהפכניים ניתן למצוא תיאוריה צבאית. זאת בדומה לדפוסי מלחמה אחרים אשר להם תיאוריות צבאיות מבוססות.

כדי להבין את תיאוריות ה־COIN יש תחילה להבין את התיאוריה הצבאית שהגה מאו דזה דונג, בשלהי שנות ה־30. תיאוריה זו השפיעה רבות על תנועות גרילה ברחבי העולם השלישי ובכלל זה גם על פת"ח. באופן פשטני ניתן לקבוע כי מאו מדגיש את חשיבותה של האוכלוסייה האזרחית במאבק וכי הגרילה מהווה רק אמצעי. הדרך להשגת ניצחון, לדעת מאו, תהיה על ידי הרחבת בסיס תמיכה אנושי וטריטוריאלי כשבמקביל יהפכו כוחות הגרילה לצבא סדיר. המאבק הוא פוליטי ולא צבאי. כלומר הכוח הצבאי מהווה רק אמצעי אחד במכלול אמצעים להשגת מטרת העל הפוליטית. מטרתו של הכוח הצבאי היא להגן על ההישגים ולשמש סוכן פוליטי בקרב האוכלוסייה האזרחית.

ניתן לומר כי מחשבתו הצבאית של מאו נשענה על עקרון יסוד מרכזי אחד – המלחמה הממושכת. לעיקרון זה יש שלושה עקרונות משנה פוליטיים וצבאיים המשתלבים והמשפיעים האחד על השני. העיקרון הראשון הוא השגת תמיכתה של האוכלוסייה הכפרית. העיקרון השני הוא כינונם של אזורי בסיס והשלישי הוא בנייתם של כוחות צבאיים סדירים, אשר ישיגו את הניצחון הסופי, אך רק אם יושגו שני העקרונות הראשונים.

כלומר, כבר בשלב זה ניתן לטעון כי מלחמה נגד ארגון אשר פועל לפי עקרונותיו של מאו לא יכולה להתקד רק בכוחו הצבאי, הגלוי, של הארגון, אלא גם בהיבטים הפוליטיים והחברתיים שלו. לפיכך טועים אלה הקובעים כי פגיעה בכוח הצבאי של הארגון תביא לחיסולו הפוליטי.

המחשבה הבריטית

לאחר מלחמת העולם השנייה עמדה בריטניה מול התקוממות קומוניסטית רחבה במלאיה. התקוממות זו החלה ב־1948 ונמשכה עד למיגורה ב־1960.⁶ כמה שנים לאחר סיומה של המלחמה העלה סיר רוברט תומפסון (Thompson), אחד

האישים החשובים ביותר בדיכוי המרידה הקומוניסטית, את ניסיונו ולקחיו על הכתב בספרו *Defeating Communist Insurgency: The Lessons of Malaya and Vietnam* (1966)⁷. בספר זה, אשר ניתן להעמידו מול הגותו הצבאית של מאו, התווה תומפסון חמישה עקרונות לניהול מוצלח של לחימה נגד התקוממות. למעשה ספר זה ממקם את תומפסון כאחד מהוגי הדעות החשובים ביותר במחצית השנייה של המאה ה-20. זאת כיוון שהתיאוריה הצבאית שלו נבעה מניסיון מעשי וכן השפיעה על ניהול COIN בשנים שלאחר מכן. זאת לעומת הוגי הדעות בתחום המלחמה הגרעינית, שהגותם נשארה תיאורטית טהורה. יתר על כן, כפי שנראה, עקרונותיו רלבנטיים גם כיום.

העיקרון הראשון, קובע תומפסון, הוא בנייתה של מערכת פוליטית כלכלית וחברתית אשר תנגוד את האידיאולוגיה הקומוניסטית. יש לזכור כי הקומוניזם במזרח אסיה התפתח במדינות אשר בהם היו משברים פוליטיים וכלכליים וכי הקומוניזם הציע אלטרנטיבה אידיאולוגית אשר תביא לשיפור כלכלי וחברתי כמו גם שחרור מעול האימפריאליזם המערבי.⁸ לפיכך יש להציג מערכת מדינית אשר בסופו של תהליך תבנה מדינה דמוקרטית, יציבה מבחינה פוליטית וכלכלית.⁹ העיקרון השני הוא מכניזם הפעולה להשגת העיקרון הראשון. על המדינה לבצע את תהליך הדמוקרטיזציה במסגרת חוקי המדינה ולנסות להימנע מהפעלת פעולות ברוטאליות כלפי האוכלוסייה האזרחית. עוד מוסיף תומפסון וקובע כי גם המלחמה נגד לוחמי הגרילה חייבת להיעשות במסגרת חוק המדינה בה מתנהל העימות.¹⁰

העיקרון השלישי הוא פעולה לפי תוכנית מוגדרת מראש המכוונת את פעילותם של כל הגורמים הצבאיים והאזרחיים הרלבנטיים. עיקרון זה קובע כי יש ליצור איזון בין המאמץ הצבאי למאמץ האזרחי ותיאום כל הגופים הפועלים למיגור ההתקוממות.¹¹ בעיקרון זה מדגיש תומפסון את המתח הטבעי השורר בין הפעולות הצבאיות אשר את השפעתן ניתן לראות ולהעריך באופן מיידי (לוחמי גרילה שנהרגו או כלי נשק שנתפסו על ידי הצבא) ובין הפעולות האזרחיות שאת השפעתן ניתן להעריך רק בטווח הארוך.¹² למעשה תומפסון מזהיר מפני התמקדות ובלעדיות לפעולות הצבאיות וקובע כי יש לתת לפעולות משקל זהה. כמו כן מוסיף תומפסון כי את האיזון יש לעשות לפי המציאות בשטח וכי לעיתים ייטה המשקל כלפי הפעילות הצבאית ולעיתים כלפי הפעילות האזרחית. בכל מקרה שתי צורות הפעולות צריכות להשלים האחת את השנייה ועל הפעילות הצבאית לתמוך בפעילות האזרחית ולהיפך.¹³

לפי מאו המלחמה המהפכנית היא פוליטית באופייה כשהפעילות הצבאית היא נגזרת שלה. גם תומפסון מדגיש עובדה זו ובעיקרון הרביעי שלו הוא טוען כי "על הממשלה לקבוע מתן עדיפות להבסת החתרנות הפוליטית ולא להבסתם

של לוחמי הגרילה".¹⁴ פעולה זו צריכה לבוא יחד עם בידודם של לוחמי הגרילה מן האוכלוסייה. למעשה עיקרון זה מדגיש בצורה הבולטת ביותר כי תורתו של מאו הובנה כהלכה. מאו טען כי הגרילה לא יכולה לפעול מבלי תמיכתה של האוכלוסייה האזרחית. לפיכך תומפסון קובע כי הדרך לניצחון על הגרילה היא ניתוק הקשר בין הגרילה לאוכלוסייה האזרחית. לפי נאגל (Nagl) זוהי הגישה העקיפה ללחימה נגד התקוממות כשהגישה הישירה היא פעילות צבאית המכוונת נגד לוחמי הגרילה.¹⁵ רק לאחר ניתוקם ובידודם של לוחמי הגרילה ניתן יהיה לחסלם.

גם העיקרון החמישי מציג תפיסה הבאה לנגוד את אחד מהעקרונות החשובים ביותר של מאו – עיקרון אזורי הבסיס. תומפסון טוען כי על הממשלה הנלחמת בחתרנות צריכה להבטיח את אזורי הבסיס שלה מפני השתלטות הדרגתית של הגרילה המהפכנית. במקביל לתהליך ההגנה על הממשלה להרחיב את בסיסי השליטה שלה עד לשליטה על כל המדינה.¹⁶ בתהליך זה תרחיב הממשלה את בסיס התמיכה שלה בקרב האוכלוסייה המקומית תוך צמצום הדרגתי של אזורי הבסיס של הגרילה. יש לציין כי בתהליך זה ישנה חשיבות לפעילות האזרחית וכי משימתו של הצבא היא להגן על אזורי הבסיס, שוב בדומה לתפקידו של הצבא בדוקטרינה המאואיסטית. פעולתם ההתקפית של כוחות צבא הממשלה תהיה באזורים בהם עדיין לא הושגה שליטתה של הממשלה. כפרפראזה למאו ניתן לומר כי יחידות הצבא שיפעלו באזורים בהם עדיין לא הושגה שליטה צריכים להיות כוחות הפועלים לפי עקרונות הגרילה. במילים אחרות אלה הם הכוחות המיוחדים. אך כפי שללוחמי הגרילה אצל מאו היו גם משימות פוליטיות – אזרחיות הרי גם הכוחות המיוחדים צריכים לפעול בתחום האזרחי.¹⁷ כך יפעלו הכוחות המיוחדים האמריקניים – הכומתות הירוקות – בראשית המעורבות האמריקנית בווייטנאם. מניתוח המאבק הבריטי בהתקוממות הקומוניסטית במלאיה ניתן לראות כי הבריטים בשיתוף עם הממשלה המלאית הבינו כי הדרך היעילה ביותר למיגור ההתקוממות תהיה ניתוק הקשר בין הגרילה ובין האוכלוסייה המקומית. זאת במקביל להמשך פעילות צבאית קלאסית. מקריאת ספרו של תומפסון ניתן להסיק כי מעצבי המדיניות והתוכניות הבריטיות במלאיה הבינו את תפיסת המלחמה של מאו ויצרו תיאוריה צבאית שמטרתה לנטרל את עקרונות היסוד של מאו. כך למשל הודגשה הפעילות האזרחית על פני זו הצבאית וניתוק הקשר בין הלוחמים לאזרחים מנע מהגרילה הקומוניסטית המלאית להתקדם לפי תורתו של מאו. כמו כן הוכחה עובדת היותה של המלחמה ממושכת וזאת כיוון שהבריטים הבינו כי מאבק פוליטי וניתוק הקשר הם תהליכים ארוכים וכי את תוצאותיהם לא ניתן לזהות מייד אלא רק בטווח הארוך. תורת הלחימה נגד התקוממות הופעלה מייד עם פרוץ התקוממות המאו מאו בקניה (1952) ותגובתה המהירה של בריטניה

בהפעלת תורת הלחימה נגד התקוממות הייתה אחת הסיבות העיקריות בחיסול ההתקוממות בקניה.¹⁸

המחשבה האמריקנית

המחשבה הצבאית האמריקנית בהקשר ל-COIN הושפעה רבות מהניסיון הבריטי במלאיה. בחינתן של התיאוריות האמריקניות תתבסס על בחינה וניתוח מסמכים של ה'מנהל האזרחי' האמריקני (CORDS)¹⁹ שפעל בדרום וייטנאם.²⁰ הייתה זו מסגרת העל שארגנה וריכזה את כל פעולות הסוכנויות האזרחיות שפעלו בדרום וייטנאם, תחת מפקדת הסיוע הצבאי בוויטנאם (Military Assistance Command Vietnam — MACV). CORDS הוקמה במאי 1967 והחליפה את המשרד למבצעים אזרחיים (Office of Civilian Operations — COC). מנהלה הראשון היה רוברט קומר (Komer), ששימש כיועץ מיוחד של הנשיא לינדון ג'ונסון בכל הקשור לתוכניות הפסיפיקציה. בנובמבר 1968 התמנה לתפקיד ווליאם קולבי, שהיה קודם לכן ראש ה-CIA בוויטנאם. CORDS פעלה עד פינוי כוחות צבא ארצות הברית בוויטנאם, בסוף פברואר 1973.²¹

הדיון בארצות הברית על הדרכים להילחם נגד גרילה, החל מהמחצית השנייה של שנות ה-50, נמצאו במסגרת תיאורטית רחבה יותר שעסקה בדיון האקדמי אודות מהות המלחמה המוגבלת (Limited War).²² במסגרת זו התיאוריות אודות COIN נכללו כקטגוריית משנה. המאיץ העיקרי לדיון זה הייתה מלחמת קוריאה. המחקר הבולט ביותר היה זה של רוברט אוזגוד (Osgood) אשר טען כי במלחמה המוגבלת יש לדרג האזרחי חלק מכריע בהכרעת המלחמה. זאת כיוון שלדרג המדיני השפעה רבה יותר על ניהול המלחמה וקביעת היעדים האסטרטגיים. אם קודם לקוריאה הגדיר הדרג המדיני את המטרות המדיניות הכלליות של המלחמה וכמעט ולא התערב בשיקולים הצבאיים – אסטרטגיים הרי לאחר מלחמת העולם השנייה החל הדרג המדיני להתערב גם בשיקולים הצבאיים. במלחמת קוריאה הגביל הנשיא טרומן את המלחמה וסירב לאשר לכוחות האמריקניים לפגוע במטרות בתוך סין וזאת על מנת שלא להסלים את המלחמה, זאת למרות שמבחינה צבאית היה ברור ההיגיון המבצעי בהפצצת מטרות בסין, שסייעו למאמצי המלחמה של הכוחות הסיניים בקוריאה.

היכולת והעוצמה הפוליטיים הם החשובים בסוג זה של מלחמה ולא משאביה הצבאיים של האומה הלוחמת. גם יעדי המלחמה הם פוליטיים – אזרחיים ולא צבאיים ואין שום משמעות להריסת כוחו של האויב מבחינה צבאית.²³ זאת בניגוד למלחמת העולם השנייה שבה השגת המטרות המדיניות, קרי תבוסתן של גרמניה, איטליה ויפן, היו תלויות תלות מוחלטת בפעילות צבאית רחבת הקף. קביעה זו על ידי אוזגוד הביאה אותו למסקנה מרחיקת לכת. אם המלחמה המוגבלת צריכה

להתנהל בעזרת כלים פוליטיים הרי מקומו של הצבא משני ואת המלחמה צריך לנהל הדרג האזרחי.²⁴ מסיבה זו העריך הדרג האזרחי כי חשיבותו עלתה בניהול צורת המלחמה החדשה, היא המלחמה המוגבלת.

לפני השבעתו של קנדי לנשיא פורסמו על ידי הפנטגון שני מחקרים אודות האמצעים הנדרשים למיגור החתרנות הקומוניסטית בדרום מזרח אסיה. הקו העיקרי של מחקרים אלה, קו שיבלוט גם במחקרים שיבואו אחריהם, הוא כי המפתח להצלחה ב־COIN היא השליטה על האוכלוסייה המקומית.

המחקר הראשון, שפורסם במאי 1960, היווה את מסקנותיו של דיון ברמות הצבאיות והפוליטיות הבכירות של ארצות הברית אודות שיטות ללוחמת COIN בלאוס ובדרום וייטנאם. לדעת מחברי המחקר האוכלוסייה המקומית מגלה עניין מועט אם בכלל באירועים הפוליטיים במדינות המדוברות וכי היא איננה מבינה כלל את מהות האידיאולוגיה הקומוניסטית או משמעות המושג לאומיות. לא ניתן לטעון כי כותבי המחקר נכשלו בהבנת ה־political literacy של הכפרי הווייטנאמי. מחקרים רבים בדקו את הנטיות הפוליטיות של האוכלוסייה הכפרית ואת הגורמים שהביאו אותה להתגייס למען מטרה פוליטית כזו או אחרת. מחקרים אלה קבעו באופן נחרץ כי הסיבה העיקרית ולעיתים הבלעדית הייתה השאיפה להביא לשיפור ברמת החיים של הכפרי ושל משפחתו וכי הכפריים יתמכו בצד הפוליטי החזק הפועל בתחומם וזאת במטרה למנוע פגיעה במשפחותיהם ובכפריהם.⁵² יתר על כן הקומוניסטים עצמם הסבירו לכפריים את מהות התורה הסוציאליסטית (בווייטנאמית: Xa hoi hoa) במונחים מסורתיים של קשר האדם עם האדמה כערך מקודש (Xa).⁶²

המחקר השני היה למעשה דו"ח של עוזר שר ההגנה למבצעים מיוחדים הגנרל אדוארד לנסדייל, אשר נחשב למומחה ללוחמת גרילה ובמיוחד בזירת מזרח אסיה והיה מהחשובים מבין כל יועציו של קנדי בעניינים אלה.²⁷ הדו"ח, שנערך באוגוסט 1960, מעלה מספר נקודות קריטיות לבחינת השאלה מדוע תומכת האוכלוסייה הכפרית בווייט קונג. שתי הנקודות העיקריות היו: זעם על פעולות כוחות הממשלה שהורסות את התשתית הכלכלית ופוגעת גם באוכלוסייה המקומית ופחד מהטרור שהפעיל הווייט קונג על האוכלוסייה המקומית. לדעת לנסדייל רובה של האוכלוסייה המקומית תמך בווייט קונג בלית ברירה, בגלל טקטיקות הטרור של הקומוניסטים.²⁸

בראשית 1962 התפרסם בכתב העת *Foreign Affairs* מאמר פרי עטו של פרנקלין לינדסיי, חוקר בולט של תופעת המרדנות ותיאורטיקן לפיתוח דוקטרינות למלחמה נגד מרדנות.²⁹ התזה של לינדסיי טוענת כי המפתח ללוחמת גרילה היא שליטה מוחלטת של לוחמי הגרילה באוכלוסייה האזרחית.³⁰ ולהוכחת התזה שלו הוא מביא דוגמא היסטורית, הרלבנטית ביותר לאירועים של 1962: ניתוח הגורמים

לתבוסת הצרפתים בהודו־סין. לדעת לינדסיי הצרפתים הפסידו בוויטנאם כיוון שהפסידו את תמיכת האוכלוסייה המקומית ואילו הויט מין ניצח כיוון שהצליח לעורר רגשות אנטי קולוניאליים ולהטמיע את האידיאולוגיה הקומוניסטית בקרב הכפריים.³¹

המסקנה המתבקשת היא כי הבסיס לכל מדיניות ואסטרטגיה למלחמה נגד הגרילה חייבת להיות שליטה מוחלטת של הממשלה בנעשה בכפרים.³² בהמשך המאמר לינדסיי מתווה תוכנית פעולה הנדרשת בדרום וייטנאם. כיוון שהוויט קונג משליט את שלטונו על הכפריים באמצעי טרור על הממשלה לבנות כפרים מאובטחים ולהפקיד את השמירה על אותם כפרים בידיהן של מליציות שיורכבו מהכפריים עצמם. בכל כפר מאובטח כזה יהיו גם מדריכים, צבאיים ואזרחיים, השייכים לכוחות הממשלה. מדריכם אלה חייבים לשלוט בכל הנעשה בכפר, לזהות את הקדרים הקומוניסטיים ולנטרלם. על הממשלה להשקיע משאבים רבים בתחום האזרחי כגון בניית בתי ספר, מרפאות ושיפור התשתית החקלאית, זאת במקביל לביצוע פעולות צבאיות נגד מעוזי הוויט קונג. יש להביא את לוחמי הגרילה להיות בתנועה מתמדת ללא יכולת לבסס את שלטונם באזורים הכפריים ולמנוע מהם אספקת מזון, מחסה, טיפול רפואי ואמצעי לחימה.³³ על היועצים האמריקנים, מקרב הכוחות המיוחדים, המגיעים לאזור להיות בקיאים במנהגים ובתרבות של המקומיים, ידיעת השפה המקומית וכן מהן הבעיות המיוחדות לכל כפר וכפר.³⁴ כלומר על חיילי 'הכומתות הירוקות' להיות מומחים, מלבד בלוחמת גרילה מההיבט הצבאי, גם בלוחמת גרילה מההיבט האזרחי.³⁵ לוחמי 'הכומתות הירוקות' היוו את חוד החנית במערך היועצים האמריקניים בתקופת ממשל קנדי. לוחמים אלו עברו הכשרה אינטנסיבית בפרקטיקות פעולה הקשורות ל־COIN, הכשרה אותה לא עברו שאר יחידות צבא ארצות הברית.³⁶

במרץ 1962 נערך בוויטנאם כנס בנושא The U.S. Army's Limited War מארגן הכנס היה Special Operations Research Office-SORO – קבוצת מחקר אקדמית-צבאית, שמומנה על ידי הצבא האמריקני. נושאו המרכזי של הכנס היה תורות הלחימה של הצבא בסוגיות העוסקות ב־COIN והקשר למציאות הצבאית בוויטנאם ואילו תוכניות הן היעילות ביותר על מנת לתת מענה הולם ללוחמת הגרילה הקומוניסטית. גנרל קלייד אדלמן, סגן רמטכ"ל הצבא (Vice Chief of Staff, U.S. Army) טען בדבריו כי החזית העיקרית של המלחמה הקרה היא באזורים הבלתי מפותחים (Underdevelopment Areas), כלומר אסיה, אפריקה ואמריקה הלטינית הכוללים כמעט מחצית מאוכלוסיית העולם. על מנת למנוע את נפילתם של אזורים אלו בידי הקומוניזם יש להקים מערכת כלכלית וחברתית יציבה אשר תלמד את צרכי האוכלוסייה המקומית ותעזור לה בטווח הארוך.³⁷

תפקיד הצבא האמריקני לעזור לצבאות המקומיים במאמצי הפעילות שלהם בתחום האזרחי. היחידות הצבאיות שארצות הברית שולחת לאזורים בהם ישנה סכנת השתלטות קומוניסטית צריכות להיות מורכבות מבעלי תפקידים אזרחיים כגון: צוותים רפואיים, מהנדסים ומומחים בנושאים כגון חקלאות. תפקידם יהיה פיתוח הקשר בין הכפרים המבודדים ובין מרכזי האזורים העירוניים בעזרת שיפור דרכים וכבישים ובניית גשרים, בניית מרפאות, חינוך לבריאות אישית ושיפור החקלאות. באזורים מוכי גרילה, כדוגמת וייטנאם, יש לבנות גם כוחות מליציה מקומיים שיילחמו באנשי הגרילה ולספק להם את הלוגיסטיקה, ההדרכה ואת אמצעי הלחימה הנדרשים. יחד עם זאת כל פעולות ארצות הברית חייבות להיות מוצגות כאילו ממשלת דרום וייטנאם וצבאה הם העומדים מאחורי ביצוע והפעלת התוכניות ואילו האמריקנים נמצאים על תקן של יועצים.³⁸ לדעת גנרל אדלמן אלו הם הכלים היעילים ביותר למלחמה כנגד הגרילה כיוון שכוחה הקונבנציונאלי ובעיקר כוחה הגרעיני של ארצות הברית מיועדים בעיקר ליצירת מערכת הרתעה כנגד ברית המועצות באירופה ולא באזורי העולם השלישי.³⁹

מרצה נוסף היה קולונל רוברט סלובר שהרצאתו עסקה בפעולות אזרחיות על ידי הצבא כנשק נגד גרילה. גם לדעתו שדה הקרב במדינות הבלתי מפותחות הוא בקרב האוכלוסייה המקומית. שלוש מטרות מנה קולונל סלובר לפעולות בתחום האזרחי. הראשונה – הכרה בלגיטימיות של הצבא המקומי על ידי האוכלוסייה המקומית; המטרה השנייה – חיזוק הקשר בין הצבא המקומי ובין הכפריים; המטרה השלישית – להפוך את השלטון המרכזי למקובל על האוכלוסייה, שהצבא הוא למעשה שליחו. תפקיד הצבא הוא לא רק להגן על המדינה אלא גם לבנותה. האוכלוסייה המקומית צריכה להבין כי תמיכתה בשלטון המרכזי וכן שיתוף פעולה עם סוכניו תביא בהכרח לשיפור רמת חייהם. כלומר במימד הצבאי חייבת להיות גם פעילות אזרחית. אם האוכלוסייה המקומית תתמוך בצבא ובשלטון אזי תימנע מלוחמי הגרילה תמיכת האוכלוסייה המקומית אשר כה קריטית להצלחת לוחמת הגרילה. מניעת התמיכה תחסל את התשתית הצבאית של לוחמי הגרילה וכן את הצלחתם הפוליטית.⁴⁰ אמנם, אליבא דסלובר, אין תחליף לפעולות צבאיות אך הן יהיו יעילות יותר רק אם יהיה שיתוף פעולה עם האוכלוסייה המקומית.⁴¹ עוד מוסיף סלובר ואומר כי על מנת להפעיל תוכניות אזרחיות בצורה היעילה ביותר יש ללמוד היטב את אורח חייה של אוכלוסיית היעד, מנהגיה, המבנה החברתי שלה ואת צרכיה.⁴²

מסקירת דבריהם של שני קציני הצבא הבכירים אנו רואים כי צבא ארצות הברית החל להתמקד בהיבט חדש של תורות לחימה בהקשר ה־COIN ויותר מכך בהיבטים לא צבאיים למיגור הגרילה ובמיוחד בדרום מזרח אסיה. ב־1962 מעורבותה של ארצות הברית בוויטנאם הלכה וגברה.⁴³ היועצים הצבאיים נמצאו

בשדה הקרב ונלחמו לצד צבא דרום וייטנאם. טייסים אמריקנים סיפקו סיוע אווירי ליחידות צבא דרום וייטנאם כנגד הווייט קונג, שהלך והתבסס בקרב האוכלוסייה המקומית.⁴⁴ למעצבי המדיניות בדרג האזרחי והצבאי היה ברור כי השמדת הווייט קונג לא יכולה להיעשות בצורה פיסית אלא על ידי חיסול התשתית העממית שלו, כלומר להביא את האוכלוסייה הכפרית בוויטנאם לתמוך בכוחות הממשלה, "to win the hearts and minds of the Vietnamese people" הפך לביטוי נפוץ בתקופה זו. הידיעה כי רובה של האוכלוסייה תמך בווייט קונג בגלל הטרור שהפעיל על הכפריים הביא את מעצבי המדיניות הצבאיים והאזרחיים לפעול למתן ביטחון פיסי וכלכלי עבור האוכלוסייה המקומית על מנת שזו תחדל לפחד מהווייט קונג ואף תיפנה נגדו תוך שהיא מעבירה את תמיכתה לממשלת וייטנאם.

סיכום

מטרתו של מאמר זה הייתה להבין את המערכת התיאורטית הדרושה לצבא סדיר הנלחם מול ארגון מהפכני. תיאוריות ה־COIN קובעות כי מלחמה נגד גרילה חייבת שיהיו בה אלמנטים של פעילות אזרחית ויש למצוא את האיזון הנכון עם הפעילות הצבאית. אחת הדרכים לעשות כך היא להביא את האוכלוסייה האזרחית, אשר תמיכתה חיונית ללוחם הגרילה, לתמוך ברשויות האזרחיות והצבאיות הנלחמות בגרילה. אין להתמקד רק בפעילות צבאית אלא למצוא את האיזון הנכון בין פעולות צבאיות לפעולות אזרחיות (פסיפיקציה).

תוכניות הפסיפיקציה האמריקניות במהלך מלחמת וייטנאם נבנו והופעלו לאור תיאוריות ה־COIN שהתפתחו בארצות הברית לפני המעורבות האמריקנית בוויטנאם ובמהלכה. כמו כן הייתה השפעה גם ללימוד לקחי הבריטים בדיכוי ההתקוממות הקומוניסטית במלאיה. מטרתה של החשיבה הצבאית הייתה למצוא מכניזם פעולה אשר יפגע בתשתית הפוליטית והצבאית של ארוגני הגרילה הקומוניסטיים. ניתן לקבוע כי כל ארגון גרילה/טרור אשר יש לו מהות מהפכנית ואשר הוא מחפש את תמיכתה של האוכלוסייה האזרחית חשוף לפגיעה באם יופעלו נגדו תוכניות COIN, אשר ישלבו פעילות אזרחית לצד פעילות צבאית.

המסקנה העולה ממאמר זה היא כי אין להתמקד אך ורק בפעילות צבאית וכי זו לעיתים מהווה אמצעי אחד מתוך תמהיל אמצעים פוליטיים – חברתיים אשר יחדיו יביאו למיגור התנועה המהפכנית. המקרה הבריטי ובמידה מסוימת גם המקרה האמריקני מציגים בפנינו דרך פעולה הבאה להילחם נגד תיאוריה מבוססת היטב שהשפיעה על תנועות מהפכניות רבות ברחבי העולם.

כפי שצבא סדיר חייב להבין את העקרונות לפיהם פועל צבא האויב ולפתח דוקטרינה מתאימה לבניין הכוח והפעלתו כך יש להבין את הדוקטרינה לפיה פועלים ארגונים מהפכניים. אמנם מאמר זה הציג עקרונות COIN, שפותחו

בראשית שנות ה־60 של המאה ה־20 אך יש לזכור כי אלו הם עקרונות כלליים. יש להבין עקרונות אלה ולהתאימם למציאות הפוליטית-חברתית של תקופתנו ולמצוא את התיאוריה המתאימה למקום ולזמן הרלבנטיים לישראל. מאמר זה ניסה לספק את הבסיס ההיסטורי להבנת הדרך ליצירתה של תיאוריית COIN.

הערות

- 1 הסיבה לחיבור שני המושגים יחד, גרילה וטרור, נעשית כיוון שעדיין לא ניתן למצוא הגדרה מוחלטת, המקובלת על רוב החוקרים, המבדילה בין ארגון טרור לארגון גרילה. ההגדרה, אשר תפריד בין שני המושגים, תהיה אינדיווידואלית וסובייקטיבית הקשורה גם להיבטים תרבותיים, פוליטיים וחברתיים של מדינה זו או אחרת. לפיכך, במאמר זה, ישמשו המושגים גרילה וטרור בערבוביה. שמידט (Schmid) במחקרו מביא שורה ארוכה של ההגדרות אותן אסף מהחוקרים המובילים בתחום חקר הטרור: Alex P. Schmid, *Political Terrorism – A Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature*, (Amsterdam, 1987), 5-152. Robert Kennedy, "Is One Person's Terrorist another's Freedom Fighters Western and Islamic Approaches to 'Just War' Compared", in: *Terrorism and Political Violence* 11 (1) 1999, 3-4. בריאן ג'נקינס טוען להבחנה כרונולוגית. לדעתו לוחמת הגרילה הפכה לטרור בשלהי שנות ה-60 כשארגוני גרילה נואשו מצורת מלחמה זו וכן הבינו כי את מטרותיהם לא יצליחו להשיג בדרך של מלחמה קונבנציונלית. Brian M. Jenkins, *New Modes of Conflict*, Santa Monica, 1983. pp. 7-9.
- 2 לסוגים השונים של מחאה פוליטית מהפכנית ראו במאמרו של: Ariel Merari, "Terrorism as a Strategy of Insurgency", in: Gerard Chaliand and Arnaud Blin (eds.), *The History of Terrorism – From Antiquity to Al Qaeda*, (Berkeley, 2007), pp. 12-48.
- 3 לדיון על מהות "המלחמה המהפכנית" ראו: John Shy and Thomas W. Collier, "Revolutionary War", in: Peter Paret (ed.), *Makers of Modern Strategy: From Machiavelli to the Nuclear Age*, (Princeton, 1986), pp. 817-819.
- 4 להדגמת יצירתה של חשיבה צבאית קונבנציונאלית בישראל ראו למשל: חיים נדל, **בין שתי המלחמות**, (תל-אביב, 2006), עמ' 47-67; חנוך ברטוב, **דדו: 48 שנה ועוד 20 יום**, (תל-אביב, 2002), עמ' 109-110. הפניות אלו הן דוגמאות לחשיבה תיאורטית שיצרה דוקטרינה צבאית ובתורה השפיעה על בניין הכוח והפעלת הכוח של צה"ל. ראו גם: ישראל טל, **בטחון לאומי**, (תל-אביב, 1996), עמ' 68-84.
- 5 שלמה גזית, **פתאים במלכודת: 30 שנות מדיניות ישראל בשטחים**, (תל-אביב, 1999), עמ' 35.
- 6 לדיון על מהלכי המלחמה ודרכי הפעולה של הבריטים ראו: טל טובי, **כמו לאכול מרק בסכין: הניסיון האמריקני בווייטנאם 1959-1973**, (תל-אביב, 2006), עמ' 54-61.
- 7 הספר תורגם לעברית – רוברט תומפסון, **שלטון ומרדנות: לקחי מלאיה ווייטנאם**, (תל-אביב, 1967). להלן: תומפסון.
- 8 ו. מ. בול, **לאומיות וקומוניזם במזרח אסיה**, (תל-אביב, 1954), עמ' 7.
- 9 תומפסון, עמ' 50-51.
- 10 שם, 51.
- 11 שם, 53-54.
- 12 ראו גם: John S. Pustay, *Counterinsurgency Warfare*, (New York, 1965), pp. 150-154.
- 13 תומפסון, עמ' 54.
- 14 שם.

- John A. Nagl, *Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam*, (Chicago, 15
2002), 27-28.
- 16 תומפסון, עמ' 56.
- 17 להגדרת המשימות שעל הכוחות המיוחדים לבצע במסגרת COIN ראו: ריצ'רד ק.
באטס, **אנשי צבא ומדינאים במלחמה הקרה**, (תל-אביב, 1981), עמ' 156. על 'שירות
האוויר המיוחד' (Special Air Service – SAS) ותוכניות בתחום האזרחי ראו: Neillands,
In the Combat Zone – Special Forces since 1945, pp. 108.
- 18 על מרד המאו מאו ודיכוי תוך הדגשת התוכניות למלחמה נגד התקוממות ראו: טובי,
כמו לאכול מרק בסכין, (תל-אביב, 2006), עמ' 63–65.
- 19 Civilian Operations and Revolutionary (Rural) Development Support
- 20 Records of the United States Forces in Southeast Asia, 1950-1975 (RG-472),
Military Assistance Command, Vietnam (MACV) Office of Civil for Rural
Development Support (CORDS), College Park MD.
- 21 James K. McCollum, "The CORDS Pacification: אודות CORDS ראו: CORDS
Organization in Vietnam: A Civilian Military Effort", in: *Armed Forces and Society*
10 (1), 1983, pp. 105-122; Richard H. Hunt, *Pacification – The American Struggle
for Vietnam's Hearts and Minds*, (Boulder, 1995), pp. 82-132.
- 22 Douglas S. בלארף, על התפתחות התיאוריות בארצות הברית במהלך שנות ה-50 ראו: Douglas S.
Blaufarb, *The Counterinsurgency Era – The U.S. Doctrine and Performance*, (New
York, 1977), pp. 22-51; D. Michael Shafer, *Deadly Paradigms – The Failure of U.S.
Counterinsurgency Policy*, (Princeton, 1988), pp. 104-132; Michael McClintock,
*Instruments of Statecraft – U.S. Guerrilla Warfare, Counter-Insurgency, and
Counter-Terrorism, 1940-1990*, (New York, 1992), pp. 100-136; Andrew J. Birtle,
U.S. Army Counterinsurgency and Contingency Operations Doctrine, 1942-1976,
(Washington D.C., 2006), pp. 131-171.
- 23 Robert Osgood, *Limited War*, (Chicago, 1959), pp. 7.
- 24 שם, עמ' 14.
- 25 תופעת ההתגייסות של כפריים לתנועות מהפכניות העסיקה את המחקר הסוציולוגי
והאנתרופולוגי של שנות ה-60 וה-70 זאת כיוון שמקרב הכפריים שאבו התנועות
המהפכניות של מזרח אסיה, אפריקה ואמריקה הלטינית את כוחן. ראו: Barrington
Moore, *Social Origins of Dictatorship and Democracy – Lord and Peasant in the
Making of the Modern World*, (Boston, 1966), pp. 453-483; Theodor Shanin, "The
Peasantry as a Political Factor", *Sociological Review*, 14 (1), 1966; Eric R. Wolf,
Peasant Wars in the Twentieth Century, (New York, 1969); Pierre Gourou, *Men
and Land in the Far East*, tr. S. H. Beaver, (London and New York, 1972); Eric R.
Wolf, "On Peasant Rebellion", in: Sam C. Sarkesian (ed.), *Revolutionary Guerrilla
Warfare*, (Chicago, 1975); Richard K. Horner, "Agrarian Movements and Their
Historical Conditions", *Peasant Studies*, 8 (1), 1979; Christine P. White, "The
Peasant and the Party in the Vietnamese Revolution", in: D. B. Miller (ed.), *Peasant
and Politics – Grass Roots Reaction to Change in Asia*, (New York, 1979); D. B.
Miller, "Introduction: Peasant, Politics and the Study of Social Change in Asia", in:
D. B. Miller (ed.), *Peasants and Politics – Grass Roots Reaction to Change in Asia*,
(New York, 1979); Scott E. Guggenheim and Robert P. Weller, "Introduction: Moral
Economy, Capitalism, and State Power in Rural Protest", in: Scott E. Guggenheim
and Robert P. Weller (eds.), *Power and Protest in the Countryside – Studies of Rural*

- Unrest in Asia, Europe, and Latin America*, (Durham, 1982);
 הפועל "hoa" מציין את הסמכות האלוהית דרך בני האדם על האדמה. פירושה של
 המילה "hoi" הוא איחוד. כך מתקבל רעיון הסוציאליזם כאיחוד האדם עם האדמה,
 אשר שניהם קשורים ומקודשים על ידי סמכות אלוהית. White, "The Peasant and
 the Party in the Vietnamese Revolution", 26; Wolf, *Peasant Wars in the Twentieth
 Century*, 189.
- Walt W. Rostow, *The Diffusion of Power*, (New York, 1972), pp. 118-119; Cecil B. 27
 Curry, "Edward G. Lansdale – LIC and the Ugly American", in: *Military Review* 68
 (5) 1988, pp. 45-57.
- Ron Spector, *Advice and Support – The Early Years*: לסקירת שני המחקרים ראה:
of the U.S. Army In Vietnam, 1941-1960, (New York, 1983), pp. 361-362. 28
- Francis J. Kelly, *U.S. Army Special Forces 1961-1971*, Department of the Army,
Vietnam Studies, (Washington D.C., 1973), pp. 19
 במצב בדרום מזרח אסיה. המחקר, שבוצע ב-1961, קבע בצורה חד משמעית כי
 הוייט קונג שולט בכל האזור ההררי של דרום וייטנאם וכי מאמציו של צבא דרום
 וייטנאם אינם יעילים. מסקנת המחקר הייתה כי שימוש יעיל במקומיים יכול למנוע
 את המשכה של ההתפשטות הקומוניסטית. ראה גם: Lawrence Freedman, *Kennedy's
 Wars: Berlin, Cuba, Laos and Vietnam*, (Oxford, 2000), pp. 287-288
 מחשבתו הצבאית של לנסדייל ראו: McClintock, *Instruments of Statecraft*, pp. 197-
 213.
- Franklin A. Lindsay, "Unconventional Warfare", in: *Foreign Affairs* 40 (2) 1962, pp. 29
 264-274.
- שם, עמ' 264-266. 30
 שם, עמ' 266. 31
 שם, עמ' 269-271. 32
 שם, עמ' 267-268. 33
- כבר ב-1957 הפעילו אנשי הכוחות המיוחדים האמריקניים 'הכומות הירוקות' תוכנית
 בשם CIDG (Civilian Irregular Defense Group) שמטרתה הייתה לאמן את שבטי
 ההרים (המונטיניארדים) להגן על עצמם וכן לצאת למבצעים התקפיים בקנה מידה קטן
 נגד יחידות וייט קונג שנעו באזור או שניסו לחדור לוייטנאם דרך המדינות השכנות. על
 השלבים של תוכנית CIDG ראו: Kelly, *U.S. Army Special Forces, 1961-1971*, pp. 32-35
- Lindsay, "Unconventional Warfare", pp. 274. 35
- Kelly, *U.S. Army Special Forces, 1961-1971*, pp. 6-18; Shalby L. Stanton, ראו:
Green Berets at War – U.S. Army Special Forces in Southeast Asia 1956-1971,
 (Novato, 1985), pp. 9-16, 35-41.
- Clyde D. Eddleman, "Limited War and International Conflict", in: William A. 37
 Lybrand (ed.), *The U.S. Army's Limited-War Mission and Social Science Research*,
 (Washington D.C., 1962), pp. 27, 30-31.
- שם, עמ' 35-36. 38
- גנרל אדלמן מביא בדבריו את מדיניות ממשל קנדי בדבר 'התגובה הגמישה' (Flexible) 39
 (Response) וכן את ראיית הנשיא קנדי כי המאבק כנגד הקומוניזם מתחולל למעשה
 במדינות המתפתחות.
- Robert H. Slover, "Civic Action in Development Nations", in: William A. 40
 Lybrand (ed.), *The U.S. Army's Limited War Mission and Social Science Research*,
 Shafer, *Deadly Paradigms*, pp. 116-118. ראו גם: (Washington D.C., 1962), pp. 70-72.

Slover, "Civic Action in Development Nations", pp. 72. 41

שם, 77. 42

בשלהי כהונתו של ממשל אייזנהאואר נמצאו בדרום וייטנאם 875 אנשי צבא 43

אמריקניים. ב-1962 כבר נמצאו שם כ-11 אלף חיילים. ראו: Spencer C. Tucker,

Vietnam, (Lexington, 1999), pp. 97-98; Phillip B. Davidson, *Vietnam at War – The History, 1946-1975*, (Oxford, 1988), pp. 300-301.

Marilyn B. Young, *The Vietnam Wars, 1945-1990*, (New York, 1991), pp. 69-88; 44

Tucker, *Vietnam*, pp. 97-98.